

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на научна и образователна степен “доктор”
по научно направление 2.1. Филология (Руска литература на XIX век)

Докторант: Константина Русланова Пунева

Тема на дисертационния труд: „Л. Н. Толстой като екранен сюжет: литературна и кинопоетика”.

Рецензент: проф. д-р Ренета Ванкова Божанкова (Софийски университет Св.Климент Охридски”, Факултет по славянски филологии) – научно жури, утвърдено от Ректора на СУ “Св. Климент Охридски” със заповед № РД 38-465/14.07.2017г.

Представеният за рецензиране дисертационен труд на докторант Константина Пунева е поредното изследване в българската литературоведска русистика, осветляващо творчеството на класика от XIX век Лев Толстой, като е избран специфичен ракурс, съобразен с предходната магистърска специализация на докторантката в програмата “Литература, кино, визуална култура”. Константина Пунева е докторант в Катедрата по руска литература (Факултет по славянски филологии, Софийски университет “Св.Климент Охридски”) в периода 2013-2017 г. с научен ръководител проф. д-р Л. Димитров. Трудът съдържа 241 страници (увод, три глави, заключение, приложение - филмография и библиография, включваща 144 заглавия). Дисертационният труд е обсъден на заседание на Катедрата по руска литература на 28 юни 2017 г., като част от направените препоръки не са могли да се вземат предвид в по-голяма степен с оглед краткото време преди окончателно предаване на труда за рецензиране, но несъмнено ще са полезни на автора при подготовката за цялостно издаване на дисертацията. Резултатите от работата по дисертационната тема са представени в 11 публикации (една от тях е под печат, четири са в чужди издания).

Уводната част на дисертацията определя периметъра на изследването, очертава културния контекст за създаването и възприемането на екранните творби, свързани с творчеството и личността на Толстой, прави начален преглед на причините и конкретните

научни отражения на интереса на други изследователи през XX век към кинематографичността на текста на Толстой.

Изследването на К. Пунева си поставя амбициозната задача чрез прегледа и анализа на екранизациите на Толстой от една страна да се видят различни, нови аспекти на самите романи (“Война и мир”, “Ана Каренина”, “Възкресение”) и да се предложи тяхна интерпретация, а от друга – да се правят констатации относно влиянието на работата с литературна класика върху самото развитие на киноизкуството. Именно това е централна проблематика за първа глава на труда, която се обръща и към изследователски мнения за литературното и кинематографичното, и към преглед на филмография с класически адрес, т.е. основана на образцови литературни текстове. В първа глава се прави кратък преглед на теоретични виждания върху взаимоотношенията на киното и литературата, като се посочват отделни техни аспекти – принципите на разказване, позициониране на творчеството между високата и ниската култура, степени на близост между “екранен еквивалент” и “литературния първоизточник” (с.11).

Пунева се опитва да определи защо “Толстой е важен” за киното, защо е привлекателен и провокативен за него, като извежда например “силното визуално съзнание”, което той притежава, или фокусирането му върху теми, които имат особено значение за обществата и за изкуството през XX век - войната, свободата, социалната роля на жената. Първа глава завършва с изброяването на най-значимите екранизации на Толстой според оценката на дисертантката, които представляват обект на анализ в следващите части на труда.

Преди да пристъпи към разглеждането на екранизациите на Толстоевите романи, авторката се спира върху не по-малко съществена тема – екранното присъствие на самия писател, особените “отношения” между него и киното като документ и хроника в самата зора на зараждането на новото тогава изкуство. Материалът (текстови и филмов), коментиран в тази част, поставя читателя пред въпроси за влиянието не само на киното, но и на медиите върху разпространението и достъпа до литературата, като така се обръща внимание на различната среда, в която ще съществува литературата след края на XIX век. Пресътворяването на живота на една личност в сюжет е процес, който се наблюдава в ситуацията на Толстой и кинематографа, и дисертантката в детайли се спира върху темата, обръщайки внимание и на факта, че Толстой “се превръща в първия публичен феномен от

световна величина. Култът към него достига изумителен обхват още докато е жив благодарение на медиите.” (с.34) Като цяло, втора глава, посветена на отражението на личността на Толстой в киното, документално и игрално, е по-скоро описателна, даваща щрихи от екранното присъствие на класика и посочваща подходите на създателите на лентите при превръщането на един живот в кино тема.

Същинското изследователско представяне наблюдаваме в трета глава, която е най-обемната, с мотивирана вътрешна структурираност, наситена с факти и коментари към тях, илюстрирана с образи от живописиста и от избраните кинотворби. Тук отново, но вече подробно и аргументирано, Пунева се спира върху кинематографичността на прозата на Толстой, анализирани са похватите му (например, смяната на гледните точки), които приближават словесния образ до кинообраза и правят не само възможно, но и предначертavat екранизирането на класическите романи. С поглед към “Война и мир” се коментират илюстрациите към романа и самата възможност за визуализиране на творбите, дължаща се на Толстоевата способност за портретиране. Романовият наратив и пътят за превръщането му в киноразказ е не по-малко важна тема, както и тази за потенциала на символните елементи в романите за разгръщане на кинообразите и постигане на въздействие върху зрителите чрез тези визуални и звукови образи-метафори. Наративните техники в романите са определени като “близки” за киното; тезата на дисертантката е, че особено с последния си роман - “Възкресение”, Толстой предизвестява и предусеща посоките на развитие на изкуството на XX век и на киноизкуството в частност. В текста си Пунева се спира и на романовата специфика с оглед сценарното и романово претворяване, анализира отделни характеристики на текста през перспективата на тяхната киноадаптация (например художественото време) при това в еволюционния им ход от ранните екранизации до тези от началото на XXI век. Удачно е проследяването на специфичния филмов “говор” в ключови сцени като срещата на Ана и Вронски на гарата, например.

Отделна подглава се занимава с темата за това, как екранизацията като творба-посредник между литературния текст и публиката, отразява неминуемо и националната специфика на тълкуване, и културните особености на възприемане на творбите на двете изкуства. Тук Пунева обръща внимание върху възприемането на Толстой – герои, колорит, идеи, послания – от неруски сценаристи и режисьори с неизбежните особености

на разбирането, посоките на интерпретиране, избора на акценти от романите, които да се реализират в лентата. Дисертантката се спира върху универсални и национално специфични мотиви от романите, претворени със средствата на киното, и проследява тези рефлексии, като обръща внимание на начините, по които “неруските” екранизации отразяват духа на романа или остават на “повърхността на наратива” (с.106). Прави се опит за паралел между руското и неруско филмиране на романите на Толстой, визията за персонажите, декорите, костюмите), който паралел, макар и не винаги строен, показва уменията на дисертантката да забелязва, тълкува, оценява, сравнява произведенията за екрана в различните им версии и написаното от класика. Прегледът на индивидуални режисьорски концепции в неруските екранизации позволява да бъде наблюдавано използването на руския сюжет за поставянето на въпроси, вълнуващи по-скоро западните общества през ХХ век.

Кино битието на трите класически романа в различни ракурси и с различна степен на приближаване до детайлите е обект на представяне в съответните подглави, като особено задълбочени са наблюденията и разсъжденията по повод на причините за актуално внимание към романите на Толстой в различни периоди от световната история на ХХ век, водещите проблеми на които намират свои аналози в темите и сюжетите на руския писател. Констатирано е влиянието на исторически, културни, поколенчески фактори, предопределящи интереса към конкретни текстове на Толстой. Убедителни са и друг род констатации – тези, които засягат изключителната популярност и активния живот на екрана на “Ана Каренина” и “Война и мир”, сравнени с колебанията в интензивността на екранно претворяване на “Възкресение”.

В подглавите последователно се коментират трите романа и филмовите им огледала, отделните режисьорски решения и актьорски изяви, интерпретациите, рекомбинациите, деформациите на изходния романов текст в кинотворбите, сравнени и помежду си, и с литературния първоизточник.

Най-подробно е представено екранизирането на романа “Ана Каренина”, като е постигнато обхващане на широк кръг проблеми и сред тях се откроява този за визуализацията на образа. Биха могли да бъдат добавени още аргументи и критически мнения, които сравняват книжното и екранното присъствие на “нарисуваната дама”. Филмовите версии на “Ана Каренина” и начините те да апелират към различна, но масова

публика са сравнени с други реализации на сюжета на известния роман като театрални постановки и комикс. Тази тема може да бъде продължена с творби на фантастичната литература или нетарта, основани върху текста или името на класическия роман, които допълват картината на съвременното му артистично усвояване, дописване или присвояване. В този смисъл може още да се добави, че е засегнат отчасти въпросът как фазите в развитието на киното като техника и технология влияят върху възприемането и оценяването на филмираната класика (напр. неми филми, черно-бели ленти).

Ще отбележа и още нещо, което преценявам като съществено. Проследяването на хронологията на появата и развитието на екранизации и адаптации на литературна класика със световен резонанс, за дисертантката дава основания да потвърди често обсъжданото в различни дисциплинарни зони на съвременната хуманитаристика виждане относно компенсаторния характер на тези кино и телевизионни произведения по отношение на снижаващите се нива на четене на самите класически литературни текстове.

Цялостният поглед върху изследването и представените от него резултати откроява особено феномена на многократните екранизации, влиянието на предшестващите върху последващите кинообрази, наслагването на интерпретации и формирането на комплексна представа у публиката за емблематичните герои. Фигуративно казано, романът се гледа през множеството ленти, наслоени върху него, които при аналитични процедури следва да се вдигат слой по слой. Това е особено провокативен аспект на темата, а Константина Пунева го е уловила и е предложила свои наблюдения, като може да се пожелае да развие в следващи свои работи именно този феномен на изкуството от XX и XXI век. За “съхранената кинопамет” (с. 49) говори авторката, когато коментира запечаталите живия Толстой филми, но може да се каже, че такава “съхранена кинопамет” е цялата описана в дисертацията и в още десетки трудове филмография, провокирана от, основана на или кръжаща около Толстой, доколкото тези творби пазят паметта и следата за уникалните четения на всеки отрязък от време, през който някой е посегнал към романа на великия писател.

Накрая ще добавя няколко допълнителни характеристики на дисертацията. Отбелязани са постмодернистичните особености на екранизацията на Уди Алън “Любов и смърт” (1975) – пародийното начало, цитатите от класиката, стилизациите. Постмодернистични черти обаче могат да се разпознаят и в други съвременни

екранизации на/по Толстой, включително и в “Ана Каренина” (2012) на Джо Райт. Въобще, би могла да се предложи една друга посока на разглеждане на екранизациите през XX век, а именно – модернистичното и постмодернистичното пренаписване на класическата литература на езика на други, все по-нови изкуства, технологично подкрепени.

Константина Пунева разглежда тематика, не особено разгърната в българската литературна наука, тематика по същество интердисциплинарна, черпейки изследователски подходи от различни области (литературознание, кинознание, теория и история на културата, медийни изследвания). Това само по себе си вече е предизвикателство, посрещнато по начин, който оценявам като продуктивен и коректен – пребиваване преди всичко в полето на литературната наука, иначе казано – посока на движение от страницата към екрана. Главите и подглавите в повечето случаи завършват с добре оформени заключителни думи, като ясно е изразено личното мнение на дисертантката. Забележимо е влиянието на научния ръководител, което е и обяснимо, и закономерно, но самостоятелният и отстояващ позиция глас на пишещия дисертационния текст също прозвучава отчетливо. Следва тук да се отбележи вниманието на авторката към българските изследователи на Толстой, към които с тази дисертация и предшествалите я публикации се присъединява и тя.

Авторефератът отразява във възможната степен и според жанра си основното съдържание на изследването и изводите, направени в него, като са изброени и приносните моменти, видени от автора в представения за защита дисертационен труд.

В заключение, като се основавам на всичко отбелязано по-горе, оценявайки изследователските методи на дисертантката, отчитайки качествата на дисертационния труд и приносите към проучваната тема, предлагам на почитаемото научно жури да присъди на Константина Русланова Пунева образователна и научна степен “Доктор”.

София

06.10.2017 г.

Проф. д-р Ренета Божанкова